

การบูรณาการการจัดการเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนา Integrated Learning Management of Buddhism

ศุภกาญจน์ วิชานาติ^{1*}, พุไทย วันหากิจ², จุฬารัตน์ วิชานาติ³
Supakanjana Vichanati^{1*}, Phuthai Wanhakich², Jularat Vichanati³
คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร^{1, 2, 3}
Faculty of Humanities and Social Science Phranakhon Rajabhat University^{1, 2, 3}
*Corresponding Author, e-mail , supakanjana.v@pnru.ac.th

(Received: February 8, 2021 | Revised: April 4, 2021 | Accepted: May 30, 2021)

บทคัดย่อ

การศึกษาในยุคดิจิทัลปัจจุบันมีความสลับซับซ้อนและหลากหลาย การจัดการเรียนรู้พระพุทธศาสนาจึงจำเป็นต้องบูรณาการศาสตร์ต่างๆ เพื่อให้ผู้เรียนแสดงความสามารถที่เชี่ยวชาญเน้นทำได้จริง เกิดสมรรถนะผู้เรียนได้โดยบูรณาการการนำผลการวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการเรียนรู้ การจัดกิจกรรม การใช้สื่อตลอดจนการวัดและประเมินผล มาใช้ในการพัฒนาคุณภาพการเรียนการสอน การศึกษาจากตัวอย่างรูปแบบการจัดการเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนาตามแนวพุทธวิธี และลักษณะตัวอย่างจะมีการพิจารณาหลักธรรมเกี่ยวกับคำสอน โดยแบ่งตามระดับภูมิปัญญาของผู้เรียน สำหรับหลักธรรมเกี่ยวกับการเรียนรู้ จะใช้หลักธรรมไตรสิกขาเป็นแกนกลางการศึกษาและมีหลักธรรมที่ว่าด้วยโยนิโสมนสิการเป็นตัวเชื่อมวางกรอบแนวการปฏิบัติให้บรรลุถึงการศึกษที่เกี่ยวกับพุทธวิธีในการ

สอน ให้ตามความเหมาะสมเป็นราย ๆ ด้วยเทคนิคอันหลากหลายวิธีของ
พระพุทธรเจ้า

คำสำคัญ: บูรณาการ, การจัดการการเรียนรู้, วิชาพระพุทธศาสนา

Abstract

The education in today's digital age is complex and diverse. Learning management of Buddhism is, therefore, necessary to integrate various sciences to help the learners demonstrate their competency and expertise. in order to achieve this goal, the integration of research findings related to learning, activities, and media using as well as measurement and evaluation has been used to improve the quality of teaching and learning. A study of the example of the Buddhist learning management model according to the Buddhist method and sample characteristics suggests that the doctrinal principles will be considered divided by the level of wisdom of the learners. For the principles of learning, the principle of Threefold Learning will be used as the center of education and the principle of Yonisamanasikāra will be a link to the practical framework for achieving education related to the Buddhist methods of teaching as appropriate for each individual with various techniques of the Buddha

Keywords: Integrated, learning management, Buddhism

1. บทนำ

จากการศึกษาการจัดการเรียนรู้ปัจจุบันในยุคดิจิทัล มีลักษณะการเปลี่ยนแปลงอย่างกะทันหันหรือdisruption ทำให้ต้องมีการปรับตัวและตอบโจทยความต้องการของสังคม การจัดการเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนา โดยบูรณาการการจัดการเรียนการสอนในสาระพระพุทธศาสนาตามแนวหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานนั้นจำเป็นต้องมีรูปแบบ วิธีการและกิจกรรมที่หลากหลายเพื่อให้ผู้เรียนมีคุณลักษณะอันพึงประสงค์ตามจุดมุ่งหมายของหลักสูตร ทั้งนี้ผู้สอนสามารถใช้ผลการวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการจัดการเรียนรู้ เช่น รูปแบบ / วิธีการสอน กิจกรรมการเรียนรู้ สื่อการเรียนรู้ เพื่อพัฒนาคุณภาพการเรียนการสอนของตน นอกจากนี้แล้วผู้สอนต้องสามารถนำกระบวนการวิจัยมาใช้เป็นส่วนหนึ่งในการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาคุณภาพของผู้เรียน ซึ่งสอดคล้องกับสาระที่กำหนดในมาตรา 24 (5) และมาตรา 30 ของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542

2. บทบาทของครูในการจัดการเรียนรู้สาระพระพุทธศาสนา

การจัดกระบวนการเรียนรู้ ในสถานการณ์ทั่วไปมักจะประกอบด้วยบุคคลผู้เกี่ยวข้อง 2 กลุ่ม คือ ผู้สอนและผู้เรียน สิ่งที่ต้องคำนึงถึงคือ ผู้สอนจะต้องทำการศึกษาหลักสูตรวิเคราะห์มาตรฐานการเรียนรู้ช่วงชั้น กำหนดผลการเรียนรู้ เนื้อหาสาระ ที่จะนำไปสอนเพื่อให้เกิดความเข้าใจอย่างชัดเจน และนำไปกำหนดกิจกรรมการเรียนรู้ หรือวิธีการเรียนรู้และลักษณะรูปแบบการเรียนรู้ของผู้เรียน บทบาทที่สำคัญของครูจึงต้องนำจิตวิทยาการเรียนการสอน ที่จะนำไปสู่การเรียนรู้ที่เกิดผลมากที่สุด สำหรับการจัดออกแบบกิจกรรมที่จะใช้ในการจัดการเรียนรู้นั้น ครูผู้สอนจึงควรคำนึงถึงองค์ประกอบทางด้านจิตวิทยาที่มีอิทธิพลต่อผู้เรียน เช่น

1. ครูควรมีการสำรวจประสบการณ์การเรียนรู้ของผู้เรียนว่า ผู้เรียนแต่ละคนจะต้องใช้เวลาในการเรียนรู้มากน้อยแค่ไหน อย่างไร ต้องให้โอกาสกับผู้เรียนได้ใช้กระบวนการสืบเสาะแสวงหาความรู้ที่ค้นพบด้วยตนเองมากน้อยเพียงใด การค้นพบความรู้ด้วยตนเอง เป็นสิ่งที่มีคุณค่าอันจะทำให้ผู้เรียนนั้นเรียนอย่างมีความหมายต่อตัวผู้เรียนเองเป็นอย่างมาก

2. ครูควรใช้การบูรณาการ ซึ่งเป็นการนำกระบวนการที่ต่อเนื่องจากขั้นตอนการสำรวจประสบการณ์การเรียนรู้ของผู้เรียน อันรวมไปถึงสถานการณ์เงื่อนไขการเรียนรู้สิ่งแวดล้อมจะทำให้เกิดการเรียนรู้อย่างแท้จริง เป็นการบูรณาการความรู้ใหม่เข้ากับความรู้เดิมและพร้อมที่จะนำความรู้ไปประยุกต์ใช้สร้างสรรค์และแก้ไขปัญหาต่อไป

3. ครูจะต้องมีวิธีการถ่ายโยงความรู้ เป็นขั้นที่ผู้เรียนสามารถแสดงพฤติกรรมทั้งด้านความรู้ ความคิด ทักษะ เจตคติ และค่านิยม เพื่อการประยุกต์ใช้ในการแสวงหาความรู้อย่างต่อเนื่อง โดยพิจารณาจากผลการเรียนรู้ที่กำหนดไว้ นั้น ผู้เรียนควรมีโอกาสได้ฝึกปฏิบัติจริง เพื่อให้เกิดพฤติกรรมตามที่ระบุหรือคาดหวังไว้ ส่วนประสบการณ์การเรียนรู้ที่จัดนั้น ควรเป็นสิ่งที่ทำให้ผู้เรียนมีความพึงพอใจที่จะได้ฝึกปฏิบัติ และมีความสอดคล้องสัมพันธ์กับผลการเรียนรู้ที่กำหนดไว้ อย่างไรก็ตาม ประสบการณ์การเรียนรู้ที่จัดต้องอยู่ในขอบข่ายความสามารถของผู้เรียน ประสบการณ์การเรียนรู้ควรมีรูปแบบที่หลากหลาย ซึ่งอาจจะนำไปสู่การบรรลุผลการเรียนรู้หลายอย่างก็ได้ การจัดประสบการณ์การเรียนรู้ควรเป็นการส่งเสริมให้ผู้เรียนได้แสดงออกโดยไม่มีความรู้สีกว่ากำลังถูกบังคับให้ทำ เพราะถ้ามีการบังคับจะทำให้เกิดการเรียนรู้ได้น้อย

4. ครูควรจัดการเรียนรู้ให้สอดคล้องกับความต้องการ ความสนใจ และความถนัดของผู้เรียนแต่ละคน โดยมีความเชื่อว่าผู้เรียนทุกคน สามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้สูงสุดตามศักยภาพ

5. ครูต้องคอยเป็นผู้เอื้ออำนวยความสะดวกในการเรียนรู้ เมื่อผู้เรียนผ่านกระบวนการเรียนรู้แล้ว ผู้เรียนควรจะต้องปรับเปลี่ยนพฤติกรรม จากความไม่รู้เป็นรู้และรู้จริง จากทำไม่ได้ทำไม่เป็นเปลี่ยนมาเป็น ทำได้ ทำเป็น จากไม่ชอบเปลี่ยนมาเป็นชอบ

6. ครูต้องยึดหลักการที่ว่า การจัดการเรียนรู้ที่ดีจะต้องมีกิจกรรมที่สามารถพัฒนาศักยภาพทุกด้านคือ ร่างกาย สติปัญญา อารมณ์ และสังคม ครูต้องมองผู้เรียนว่ามีภูมิรู้และภูมิธรรมอยู่ในระดับหนึ่ง ครูจะให้หลักการของศาสตร์ที่จะสอนเท่าที่จำเป็น ไม่เพียงวิธีการเรียนรู้แต่ต้องพยายามส่งเสริมให้ผู้เรียนเรียนรู้จากการปฏิบัติของตนเองให้มากที่สุด หรือที่เรียกว่าเรียนจากสมาธิและพิจารณาตน (Self Learning) คือเรียนไปประเมินผลการปฏิบัติของตน ปรับปรุงให้ดีขึ้นเรื่อยๆ รู้รอบ รู้ลึกและรู้แจ้งในที่สุด

7. ครูต้องทบทวนบทบาทของตนเองใหม่ว่าตนคือ ผู้ที่ให้อรรถกถาของ กัลยาณมิตร 7 ประการ คือ

7.1 วางตนในฐานะผู้ที่ศิษย์ไว้วางใจ

7.2 วางตนให้น่าเคารพ

7.3 วางตนในฐานะผู้ทรงคุณความรู้

7.4 วางตนในฐานะเป็นที่ปรึกษาที่ดี

7.5 วางตนในฐานะผู้ฟังที่ดี ฟังทั้งคำพูดและความรู้สึกของศิษย์

7.6 วางตนในฐานะผู้ทรงปัญญา สามารถอธิบายอย่างลึกซึ้งให้ศิษย์

กระจ่างได้

7.7 วางตนเป็นแบบอย่างที่ดี เป็นแบบในการประพฤติปฏิบัติ

8. ครูจะต้องรู้จักเด็กเป็นรายกลุ่ม รายบุคคล และมองว่าผู้เรียนทุกคนมีโอกาสที่จะเป็นอัจฉริยะได้อย่างน้อย 8 ด้าน คือด้านเหตุผล ภาษา ศิลปะ กาย สัมผัส ดนตรี มนุษย์สัมพันธ์ การเข้าใจตนเองหรือเข้าใจชีวิต เข้าใจธรรมชาติและ

สิ่งแวดล้อม หรือที่เรียกว่า อัจฉริยภาพในเชิงพหุปัญญา (Multiple Intelligences) ของโฮเวิร์ดการ์ดเนอร์

9. ครูต้องพร้อมให้ความรัก และศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์แก่ลูกศิษย์ ครูจึงต้องเปลี่ยนหน้าที่จากผู้สอนเป็นผู้ออกแบบการเรียนรู้ให้เอื้อต่อการพัฒนาไปสู่อัจฉริยภาพทั้ง 8 ด้านของเด็กแต่ละคน

10. การจัดการเรียนการสอนหรือการจัดการเรียนรู้ ครูจะต้องเน้นและให้ความสำคัญกับผู้เรียนควบคู่ไปกับธรรมชาติของวิชา ครูจะต้องรู้จักนักเรียน ให้นักเรียนรู้ทั้งหลักการ วิธีการเรียนรู้ และคุณธรรมที่จะเกิดตามธรรมชาติของวิชา

11. ครูควรจัดประสบการณ์และกิจกรรมที่ใช้คุณธรรมนำความรู้ บูรณาการคุณธรรมในการจัดประสบการณ์ทุกกลุ่มสาระการเรียนรู้และทุกชั้นตอนในการจัดการเรียนรู้ โดยถือว่าครูทุกคนมีหน้าที่พัฒนาผู้เรียนให้ประพฤติตนยึดหลักคุณธรรม และพัฒนาคนให้มีค่านิยมอันพึงประสงค์ ฯลฯ

สรุปได้ว่า ครูมีบทบาทสำคัญในฐานะเป็นผู้ออกแบบการจัดการเรียนรู้ เพื่อเอื้ออำนวยความสะดวกให้ผู้เรียนเป็นผู้แสวงหาความรู้และพัฒนาตนเอง ในบรรยากาศและสถานการณ์ที่ครูจัดให้ผู้เรียนได้คิดเอง ปฏิบัติเองและนำไปสู่การสร้างความรู้ด้วยตนเองอย่างพึงพอใจ การรู้จักผู้เรียนเป็นรายบุคคล หรือรายกลุ่ม จะช่วยให้ครูมีข้อมูลที่สำคัญในการออกแบบการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่เหมาะสมสนองตอบความต้องการ ความถนัด ความสนใจและวิธีการหรือลีลาการเรียนรู้ของผู้เรียนแต่ละคน และบทบาทสำคัญยิ่ง คือ ครูต้องเป็นแบบอย่างที่ดีในทุกด้าน (กรมวิชาการ, กระทรวงศึกษาธิการ, 2545, น. 218)

3. บทบาทของผู้เรียนในการเรียนรู้สาระพระพุทธศาสนา

การจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนสำคัญที่สุดหรือผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง เป็น การจัดการเรียนรู้ที่เอาชีวิตจริงและเงื่อนไขการรับรู้ของผู้เรียนเป็นตัวตั้ง ผู้เรียนมี อิสรภาพได้รับการส่งเสริมให้พัฒนาเต็มศักยภาพของความเป็นมนุษย์ ทั้งจิตใจ ร่างกาย สติปัญญา อารมณ์ และสังคม ผู้เรียนได้รับการพัฒนาแบบองค์รวม ได้รับการฝึกให้มีศักยภาพในการสร้างรูปแบบการคิด ผู้เรียนเป็นผู้กระทำกิจกรรมการ เรียนรู้ได้ถูกต้องแม่นยำ ตามธรรมชาติของวิชาด้วยความรู้สึกที่เต็มใจอันเป็นการ สร้างบุคลิกภาพที่ดี คิดอย่างมีระบบและวิจารณ์ญาณ อยู่ร่วมกับคนอื่นได้อย่างมี ความสุข เรียนรู้ตลอดชีวิตและเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้

สำหรับบทบาทที่สำคัญของผู้เรียน ได้แก่

1. ตระหนักถึงความสำคัญในบทบาทของตนเอง ที่จะเป็นผู้ครอง กิจกรรมและร่วมประเมินผลการเรียนตลอดเวลา และถ้าเป็นคนร่วมออกแบบการ เรียนรู้ด้วยก็ยิ่งสมบูรณ์แบบมากขึ้น
2. มีส่วนร่วมในการจัดและคิดกิจกรรมการเรียนรู้ด้วยตนเอง ลงมือ ทำกิจกรรมต่าง ๆ ด้วยตนเอง จากการมีปฏิสัมพันธ์ แลกเปลี่ยน วิเคราะห์ ประสพการณ์การเรียนรู้ร่วมกับผู้อื่น
3. ต้องรู้หลักความจริง หลักการ เหตุผล กฎเกณฑ์ กฎธรรมะ และ หลักการที่จะทำให้เกิดผล
4. รู้ความหมาย รู้ความมุ่งหมาย รู้จักประโยชน์ที่ตนต้องการ รู้ผลที่ เกิดจากเหตุ รู้ผลที่เกิดขึ้นจากการกระทำ
5. รู้ว่าตนเองนั้นมีฐานะ ภาวะ เพศ ความรู้ ความสามารถ และ คุณธรรม ขณะนี้เป็นอย่างไรและประพฤติให้เหมาะสมต่อสถานการณ์สิ่งแวดล้อม รู้จักปรับปรุงแก้ไขให้ดีขึ้น

6. รู้ความดีด้านต่าง ๆ เช่น การใช้จ่ายทรัพย์สิน การบริโภคอาหาร และการกระทำต่างๆ
7. รู้จักกาลเวลาอันเหมาะสม และระยะเวลาที่จะต้องใช้ประกอบกิจกรรมในหน้าที่การงาน เช่น การตรงต่อเวลา และเหมาะสมกับเวลา
8. รู้จักความแตกต่างระหว่างบุคคลว่า เขามีความสามารถและคุณธรรมอย่างไร ใครยิ่งหย่อนกว่ากัน การปฏิบัติต่อบุคคลนั้นว่า ควรคบหรือไม่ จะตำหนิ ยกย่อง แนะนำสั่งสอนอย่างไร
9. รู้จักความแตกต่างแห่งบุคคลว่า เขามีความสามารถและคุณธรรมอย่างไร ใครยิ่งหย่อนกว่ากัน การจะปฏิบัติต่อบุคคลนั้นว่าควรคบหรือไม่ จะตำหนิ ยกย่องแนะนำสั่งสอนอย่างไร
10. มีศรัทธา มีความละเอียดรอบาบ มีความกลัวต่อบาป มีความเพียร มีสติ มีจิตใจมั่นคง และมีปัญญา
11. รู้ว่าจะปรึกษาสิ่งใดกับใคร ต้องไม่สร้างความเดือดร้อนให้กับตนเองและผู้อื่น
12. ไม่คิด ไม่พูด และไม่ทำสิ่งใดที่เป็นการเบียดเบียนตนเองและผู้อื่น
13. มีความเห็นชอบว่า ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว
14. ให้ทานด้วยความบริสุทธิ์ใจ คือ เอื้อเฟื้อตามกำลังความสามารถ โดยไม่หวังผลตอบแทน (กรมวิชาการ, กระทรวงศึกษาธิการ, 2545, น. 219)

โดยสรุปก็คือ การจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนสำคัญที่สุดในสาระพระพุทธศาสนา ไม่ใช่วิธีการเรียนรู้โดยวิธีการใดวิธีการหนึ่ง แต่เป็นกระบวนทัศน์ในการจัดการเรียนรู้ (Learning Paradigm) ซึ่งเอื้อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้จากการปฏิบัติของตนเอง โดยใช้ทักษะการจัดการที่มีประสิทธิภาพทั้งของครูและผู้เรียน

4. แนวทางการจัดกิจกรรมการเรียนรู้การสอนแบบบูรณาการ

1. นำเข้าสู่บทเรียน เป็นขั้นที่สร้างความสนใจเพื่อให้นักเรียนทำกิจกรรมต่าง ๆ ซึ่งอาจใช้วิธีการอภิปราย ซักถาม หรือใช้สื่อประเภทต่างๆ ประกอบ
2. ลงมือปฏิบัติ เป็นขั้นที่นักเรียนทำกิจกรรมต่างๆ ตามที่ได้รับมอบหมาย ซึ่งเป็นการศึกษา ค้นคว้าหาความรู้จากหนังสือ เอกสารและใบความรู้ต่าง ๆ
3. สรุปเสนอผล เป็นขั้นตอนที่ให้นักเรียนนำเสนอผลงานจากกิจกรรมที่ทำไว้ อาจเป็นงานเดี่ยวหรืองานกลุ่ม โดยมีผลสรุปเชื่อมโยงความสัมพันธ์กัน รวมทั้งมีการจัดนิทรรศการ
4. ประเมินผล เป็นขั้นที่ครูประเมินผลจากที่นักเรียนได้ทำกิจกรรมด้วยการซักถาม ทดสอบใช้ ข้อสอบแบบเลือกตอบและหรืออัตนัย รวมทั้งความร่วมมือในการทำกิจกรรมร่วมกัน(กรมวิชาการ, กระทรวงศึกษาธิการ, 2545, น. 220)

อนึ่งในการสอนกลุ่มสาระสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรมนั้นยังมีวิธีการสอนที่เฉพาะปลีกย่อยลงไปอีก เช่น การสอนประวัติศาสตร์โดยใช้วิธีการทางประวัติศาสตร์ และในการสอนแต่ละครั้งแต่ละรายวิชาก็ยังมุ่งให้ผู้เรียนได้เกิดทักษะการเรียนรู้ในด้านต่างๆ ด้วยดังที่กล่าวไว้ในตอนแรกๆ นอกจากนี้ทั้งตัวผู้เรียนและครูผู้สอนก็ต้องสำรวจตัวเอง และมีการพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่องด้วย เพราะครูสังคมศึกษาจะต้องเป็นผู้ที่มีวิสัยทัศน์ที่กว้างไกลและตื่นตัวอยู่เสมอ

5. ครูผู้สอน

ครูผู้สอนเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการจัดการเรียนการสอน เพื่อให้ผู้เรียนมีคุณลักษณะอันพึงประสงค์ตามมาตรฐานการศึกษา ดังนั้น ครูผู้สอนจึงต้องรู้จักนำวิธีการสอนและเทคนิคการสอนมาจัดกระบวนการเรียนการสอนที่หลากหลาย

ในการจัดกระบวนการเรียนรู้ ครูผู้สอนจะตั้งจัดเนื้อหาสาระและกิจกรรมให้สอดคล้องกับความสนใจและความถนัดของผู้เรียนโดยคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล ครูผู้สอนจะต้องรู้จักวิธีการฝึกผู้เรียนให้มีทักษะกระบวนการคิด การจัดการ การเผชิญสถานการณ์ และการประยุกต์ความรู้มาใช้เพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหา จัดให้มีกิจกรรมทั้งในและนอกชั้นเรียน เพื่อให้ผู้เรียนได้เรียนรู้จากประสบการณ์จริง ฝึกการปฏิบัติให้ทำได้ คิดเป็น ทำเป็น รักการอ่านและเกิดการใฝ่รู้อย่างต่อเนื่อง ครูผู้สอนจะต้องรู้จักจัดการเรียนการสอนโดยบูรณาการความรู้ด้านต่างๆ รวมทั้งการปลูกฝังคุณธรรม ค่านิยมที่ดีงาม และคุณลักษณะอันพึงประสงค์ให้มีความสมดุลกัน นอกจากนี้ครูผู้สอนควรจัดบรรยากาศสภาพแวดล้อม สื่อการเรียน และอำนวยความสะดวกเพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้และมีความรอบรู้ รวมทั้งสามารถใช้การวิจัยเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการเรียนรู้ ทั้งนี้ ครูผู้สอนจะต้องพัฒนารูปแบบการวัดและประเมินผลให้ สอดคล้องกับสภาพการจัดการเรียนดังกล่าวข้างต้น

พฤติกรรมของครูที่มีประสิทธิภาพได้แก่

1. มีมนุษยสัมพันธ์อันดีกับผู้เรียน จูงใจและส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้
2. พัฒนาความเป็นวิชาชีพครูให้เกิดขึ้นในตน ได้แก่ ความรู้ในวิชาที่สอน ทักษะการสื่อสาร ความสามารถในการใช้สื่อและเทคโนโลยี การวางแผนการสอน การประเมินผลและทบทวนสิ่งที่ตนสอน และปรับปรุงงานประจำที่ทำอยู่
3. ปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดี เป็นที่เคารพนับถือของผู้เรียน
4. ปรับปรุงและพัฒนาหลักสูตรในรายวิชาที่ตนรับผิดชอบอยู่เสมอ
5. ให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการวางแผนการเรียน
6. ใช้หลักจิตวิทยาในการออกแบบการเรียนการสอน เพื่อให้ไปถึงเป้าหมาย

7. จัดบรรยากาศสภาพการเรียนรู้ให้เอื้อต่อการเรียนรู้
8. ส่งเสริมบรรยากาศในห้องเรียนให้ การเคารพในกฎ กติกา ข้อตกลง และการสร้างขวัญกำลังใจให้ผู้เรียนร่วมมือกันทำงาน และแสดงพฤติกรรมที่เหมาะสมเมื่ออยู่ร่วมกับผู้อื่น
9. จัดเตรียมสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ เพื่อให้การเรียนการสอน ดำเนินด้วยดี
10. เชื่อมโยงสิ่งที่ผู้เรียนเรียนกับประสบการณ์ในชีวิตจริงของเขา (กรมวิชาการ, กระทรวงศึกษาธิการ, 2545, น.221)

6. ผู้เรียน

ธรรมชาติของกลุ่มสาระสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรมนั้น เป็นวิชาที่ว่าด้วยสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสภาพแวดล้อมทั้งทางธรรมชาติและทางสังคม มุ่งให้ผู้เรียนรู้จักปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมเหล่านั้น และมีคุณลักษณะต่างๆ อันจำเป็นต่อการดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข ดังนั้น ผู้เรียนจะต้องรู้จักพัฒนากระบวนการเรียนรู้ โดยรู้จักการคิดวิเคราะห์ คิดสังเคราะห์ มีวิจารณญาณ มีความคิดสร้างสรรค์ คิดไตร่ตรอง และมีวิสัยทัศน์ สามารถเผชิญสถานการณ์ที่เกิดขึ้นและมีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วในชีวิตประจำวันได้ โดยเรียนรู้ด้วยวิธีการที่หลากหลาย เรียนรู้จากข้อมูลข่าวสารทั้งภายในห้องเรียนและนอกห้องเรียน ซึ่งเป็นความรู้ใหม่ๆ ที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง และจำเป็นจะต้องแสวงหาความรู้อยู่ตลอดเวลา โดยใช้เทคโนโลยีและสื่อสารสนเทศต่างๆ ให้เป็นประโยชน์ ผู้เรียนสามารถเรียนรู้แก้ปัญหาที่เกิดขึ้นด้วยตนเองได้อย่างมีประสิทธิภาพ รู้จักทำงานร่วมกันเป็นหมู่คณะตามระบอบประชาธิปไตยบนพื้นฐานของหลักคุณธรรม จริยธรรมและค่านิยมอันพึงประสงค์ นอกจากนี้ผู้เรียนยังต้องรู้คุณค่าและภูมิปัญญาไทย ศิลปะและวัฒนธรรมที่ดงามของไทย

วิธีการที่จะให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการเรียนรู้และจัดการกับการเรียนรู้ของตนเองได้คือ

1. ใช้วิธีการเรียนการสอนหลากหลายรูปแบบ
2. เน้นการเรียนการสอนที่พัฒนาแนวคิด ความคิดรวบยอด เชื่อมโยงกับสิ่งที่ผู้เรียนเคยรู้มาแล้ว และตรวจสอบความเข้าใจของผู้เรียนบ่อย ๆ
3. ส่งเสริมให้ผู้เรียนแสวงหารูปแบบการเรียนรู้ การศึกษาค้นคว้าด้วยตนเองและแลกเปลี่ยนถึงแนวความคิด และกระบวนการเรียนรู้ระหว่างผู้เรียน
4. ให้ผู้เรียนเรียนรู้วิธีการจัดระบบระเบียบความคิดของตนเอง ด้วยการใช้กราฟฟิกจำพวกภาพวาด แผนภูมิ แผนผัง แผนภาพ โครงร่าง ตาราง และคอมพิวเตอร์ เป็นต้น
5. ส่งเสริมให้ผู้เรียนใช้เทคโนโลยีเป็นเครื่องมือการเรียนรู้
6. ใช้คำถามและวิธีการต่าง ๆ ในการสืบเสาะ ค้นหาความรู้แก้ปัญหาและสังเคราะห์ความคิดต่างๆ
7. ให้ผู้เรียนมีโอกาสทำกิจกรรมร่วมกัน
8. ปรับ ดัดแปลงสื่อการเรียน ให้สอดคล้องกับความต้องการเฉพาะอย่างของผู้เรียน
9. ให้ผู้เรียนได้ลงมือปฏิบัติ ได้ทำงานกับสิ่งที่เขาเรียนในสถานการณ์ชีวิตจริง
10. ประเมินผลผู้เรียนด้วยวิธีการที่ให้ผู้เรียนทุกคนได้แสดงให้เห็นจริงว่าเขาได้เรียนรู้และสามารถทำอะไรได้ (กรมวิชาการ, กระทรวงศึกษาธิการ, 2545, น. 223)

7. ตัวอย่างยุทธวิธีวิธีการเรียนการสอน ที่สามารถนำไปใช้ได้ทั้งการเรียนการสอน กลุ่มใหญ่ กลุ่มย่อย และการศึกษาค้นคว้าเป็นรายบุคคลได้แก่

1. **การระดมสมอง** การให้ผู้เรียนได้มีปฏิสัมพันธ์กันทั้งในกลุ่มย่อยและการเรียนร่วมกันทั้งชั้น ผู้เรียนได้อภิปรายและมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นอย่างเสรีเกี่ยวกับประเด็นปัญหาต่างๆ วิธีการนี้ยังทำให้ผู้เรียนได้แสดงพื้นฐานความรู้ที่มีอยู่ การนำความรู้มาใช้ในการศึกษาเรื่องที่เรียน และตรวจสอบความเข้าใจของตอนที่ยังไม่ถูกต้องได้อีกด้วย

2. **กรณีศึกษา** เป็นการฝึกให้ผู้เรียนอ่านเรื่องสั้น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับประเด็นปัญหาเรื่องใดเรื่องหนึ่ง ให้ผู้เรียนสร้างข้อสมมติฐาน กรณีศึกษาทำให้ผู้เรียนได้มีประสบการณ์การคาดคะเนอนาคตด้วย

3. **การเรียนแบบร่วมมือ** เป็นวิธีการที่ให้ผู้เรียนได้เรียนรู้วิธีการทำงานด้วยกันในกลุ่มย่อยและที่สมาชิกมีความสามารถแตกต่างกันมาร่วมกันทำงาน ครูผู้สอนทำหน้าที่เป็นผู้ให้คำปรึกษา เป็นผู้คอยอำนวยความสะดวกในการเรียน ผู้เรียนทำหน้าที่เป็นผู้รู้ เป็นแหล่งความรู้ให้กันและกัน

4. **การโต้วาทิ** วิธีการนี้มุ่งให้ผู้เรียนได้ศึกษาค้นคว้าและเชื่อมโยงในสิ่งที่ศึกษาค้นคว้าเข้าด้วยกัน กิจกรรมการโต้วาทิ ช่วยให้ผู้เรียนได้ฝึกการจัดระบบข้อมูลความรู้ต่างๆ มาสนับสนุนความคิดเห็นของตนและใช้ทักษะทางภาษาเพื่อสื่อสารจูงใจผู้อื่น

5. **การจัดประสบการณ์นอกสถานที่** เพื่อให้ผู้เรียนได้สังเกตและได้รับประสบการณ์ตรงในชีวิตจริง โดยใช้สังคมเป็นเสมือนห้องปฏิบัติการของผู้เรียนทั้งผู้เรียนและครูได้ฝึกการวางแผนล่วงหน้าก่อนที่จะรับประสบการณ์เหล่านั้น

6. **การเขียนบรรยาย** เพื่อฝึกทักษะการเขียนโดยให้ผู้เรียนได้คิดประเด็น คำถามต่างๆ รวบรวมความรู้แล้วนำมาถ่ายทอดด้วยการเขียนให้ผู้อื่นได้

เข้าใจความคิดเห็นของตนส่งเสริมให้ผู้เรียนได้ทบทวนสิ่งที่ผู้เรียนได้เรียนรู้มาแล้ว มาผสมผสานกับความรู้ใหม่และเขียนถ่ายทอดออกมา

7. การจัดระบบความคิดด้วยกราฟฟิก ทักษะการเขียนและอ่านกราฟฟิกเป็นกิจกรรมที่สำคัญ ที่ช่วยให้ผู้เรียนได้พัฒนาความคิดรวบยอดและความคิดสร้างสรรค์ในกลุ่มสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ได้แก่ แผนภูมิ แผนผัง แผนภาพ ตาราง กราฟ แผนที่ความคิดต่าง ๆ ผู้เรียนได้พัฒนาทักษะความคิดผ่านการใช้กราฟฟิกเหล่านี้

8. การอ่านร่วมกันในกลุ่ม ในขณะที่ทำงานกลุ่มผู้เรียนได้พัฒนาทักษะการอ่านเพื่อทำความเข้าใจในสิ่งที่อ่านด้วยการอภิปราย ซักถามร่วมกันกับเพื่อน

9. การสัมภาษณ์ เป็นกิจกรรมที่ส่งเสริมให้ผู้เรียนได้รู้จักตั้งคำถามเพื่อเตรียมการสัมภาษณ์ รู้จักการตีความข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์และรายงานผลที่ได้จากการสัมภาษณ์ ทำให้ผู้เรียนได้สร้างประสบการณ์ความสัมพันธ์ร่วมกันระหว่างชุมชน ครอบครัว และโรงเรียนอีกด้วย

10. การเขียนอนุทิน เป็นกิจกรรมที่ให้ผู้เรียนได้เขียนแสดงความคิดเห็น ความรู้สึกอย่างเสรี ผู้เรียนได้มีโอกาสเชื่อมโยงในสิ่งที่เรียนกับความสนใจและประสบการณ์ของเขา

11. การบรรยาย การฟังคำอธิบายจากครูยังเป็นกิจกรรมที่มีคุณค่าในกรณีที่ผู้สอนต้องการให้ผู้เรียนได้มีพื้นฐานความรู้ที่ถูกต้องตรงกัน ซึ่งควรใช้ในระยะเวลาอันสั้น

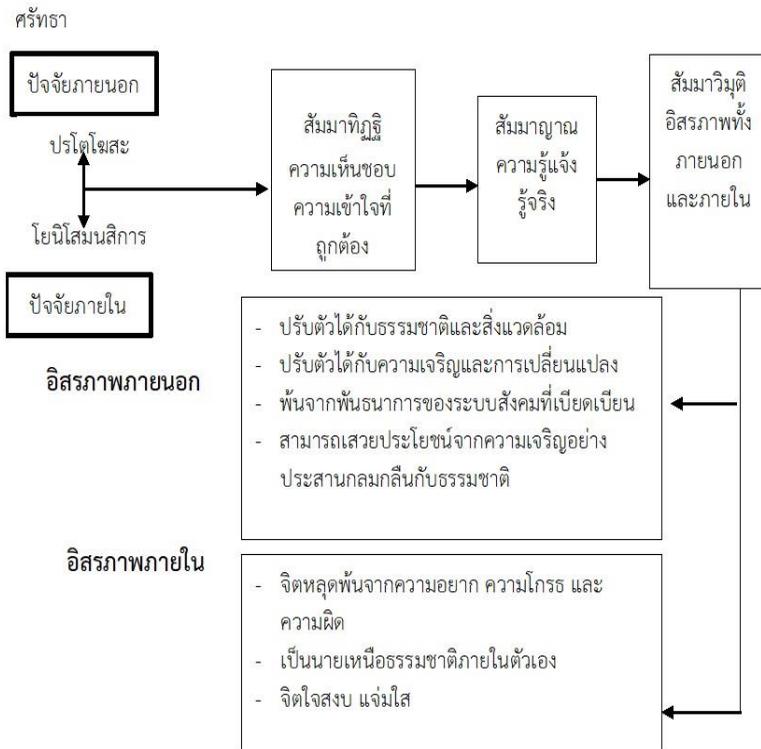
12. การรายงาน เป็นชิ้นงานที่สะท้อนการศึกษาค้นคว้าในหัวข้อใดหัวข้อหนึ่ง การรายงานผลด้วยการเขียนเป็นรายงานหรือพูดรายงานด้วยการใช้สื่อเทคโนโลยีประกอบ ทั้งยังส่งเสริมเรื่องความรับผิดชอบและวินัยให้แก่ผู้เรียนด้วย

13. การแสดงบทบาทสมมติ และสถานการณ์จำลอง เป็นกิจกรรมที่ให้ผู้เรียนได้แสดงออกตามความคิดสร้างสรรค์และตามสถานการณ์ที่เป็นจริง ผู้เรียน

ได้ฝึกการตัดสินใจ มีการพัฒนาทักษะทางสังคมรู้จักเตรียมการด้วยการศึกษาค้นคว้าวิจัย เพื่อรวบรวมข้อมูลก่อนการแสดง (กรมวิชาการ, กระทรวงศึกษาธิการ, 2545, น. 224)

8. ตัวอย่างรูปแบบการจัดการเรียนรู้พระพุทธศาสนาตามหลักพุทธวิธี

พระพุทธเจ้าทรงมีวิธีสอนที่แยบยลและทรงใช้วิธีสอนหลายวิธีในพระกรณียกิจตลอดสมัยพุทธกาล เมื่อทรงตรัสรู้แล้วทุกอย่างก้าวทรงอยู่ในพระอาการสั่งสอนมนุษย์ทั้งสิ้นวิธีการของพระพุทธเจ้าเกิดขึ้นจากปฏิสัมพันธ์แห่งพระพุทธเจ้าทั้งสิ้น(กรมวิชาการ, กระทรวงศึกษาธิการ, 2545, น.234) การที่พระพุทธเจ้าจะทรงสั่งสอนวิธีใดย่อมขึ้นอยู่กับบุคคล สภาพแวดล้อม เหตุการณ์ ภาวะปัญหาต่างๆ ส่วนที่มานิยาม กำหนดเรียกรูปวิธีสอนต่างๆ เกิดขึ้นภายหลัง (สุมน อมรวิวัฒน์, 2526, น. 172) ได้สรุประบบการสอนตามแนวพุทธวิธีไว้ดังภาพต่อไปนี้

แผนภูมิที่ 1 แสดงระบบการสอนตามแนวพุทธวิธี
(สุมน อมรวิวัฒน์, 2526, น.172)

โดยทั่วไปวิธีสอนของพระพุทธเจ้านั้น นักการศึกษาของไทยแบ่งออกเป็นหลายวิธี เช่น แนวคิดของพระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) ได้แบ่งเป็น 4 วิธีได้แก่ 1) วิธีสอนแบบกัจจนาหรือสนทนา 2) วิธีสอนแบบบรรยาย 3) วิธีสอนแบบตอบปัญหา 4) วิธีสอนแบบวางกฎ (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), 2532, น. 43-47)

9. หลักธรรมเกี่ยวกับคำสอน

หลักธรรมเกี่ยวกับคำสอนเน้นความสามารถตามอัตภาพของผู้เรียนเป็นสิ่งสำคัญ พระพุทธเจ้าทรงบรรจุธรรมวิเศษโดยการศึกษาด้วยพระองค์เอง ดังนั้นเมื่อพระองค์สั่งสอนศาสนา พระองค์จึงทรงใช้ “พุทธจิตวิทยารายบุคคล” เป็นหลักในการสอนซึ่งก็คือการศึกษาตามอัตภาพ (Individual Learning) นั้นเอง (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), 2532, 17-18) เพื่อประโยชน์ในการสอน พระพุทธเจ้าทรงแบ่งผู้เรียนออกเป็น 4 ประเภท ตามระดับภูมิปัญญา (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), 2532, 19) 1) คือ อุกมฤติปัญญา ผู้อาจรู้ธรรมได้เมื่อยกแต่หัวข้อขึ้นแสดง 2) วิปจิตปัญญา ผู้รู้ธรรมเมื่ออธิบายความแห่งหัวข้อนั้น 3) เนยยะ ผู้พอแนะนำได้ 4) ปทปรมะ ผู้ลำบากในการแนะนำ ผู้เรียนทั้งสี่ประเภทนี้อาจเปรียบได้กับบัวสี่เหล่า คือ พวกที่หนึ่งได้แก่บัวพินน้ำ พวกที่สองได้แก่บัวปริ่มน้ำ พวกที่สามได้แก่บัวที่อยู่ในน้ำ และพวกที่สี่คือบัวที่อยู่ติดดิน ถ้าไม่ได้รับการเอาใจใส่ดูแล อาจจะเป็นรักษาหารของเต่าและปลา

เมื่อแบ่งผู้เรียนออกเป็นกลุ่มตามสติปัญญาแล้ว โอกาสที่พระพุทธเจ้าจะสอน พระองค์ก็จะทรงเลือกคำพูดหรือเวลาพูด เลือกสิ่งแวดล้อมในขณะที่พูด เพื่อให้คำพูดนั้นบังเกิดผลเหมาะสมกับผู้เรียนมากที่สุด จนสามารถก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสติปัญญาของผู้เรียนได้ (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), 2532, 20)

เพื่อขยายความเห็นในเรื่องนี้ให้ชัดเจนยิ่งขึ้น พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต) (2532, 37) ได้บรรยายถึงหลักธรรมการสอนตามพุทธวิธีว่าต้องดำเนินการเป็นขั้นตอนไปตามลำดับ ดังที่พระพุทธเจ้าทรงปฏิบัติดังนี้คือ

1. พระพุทธเจ้าทรงมีความรู้ ความเข้าใจอย่างแท้จริงในเรื่องที่จะสอน
2. สิ่งที่จะสอนนั้นเป็นสิ่งที่จริงและมีประโยชน์แก่ผู้เรียน
3. พระพุทธเจ้าทรงมีเมตตา และมีพระมหากรุณาธิคุณเป็นที่ตั้ง ไม่หวังผลประโยชน์ตอบแทนใด ๆ
4. สิ่งที่ทรงสอนนั้น พระองค์ประพาศปฏิบัติได้
5. พระองค์ทรงมีพุทธลักษณะที่ทำให้เกิดความศรัทธาเลื่อมใส
6. พระพุทธเจ้าทรงมีพระอัธยาศัยที่จะคอยได้ ไม่รีบร้อนเกินควร
7. พระพุทธเจ้าทรงให้ผู้เรียนเกิดความเข้าใจ เห็นแจ้ง เกิดความเชื่อถือ และกระทำตามจนเห็นจริงได้ด้วยตนเอง

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต) ได้เสนอความคิดว่า เพื่อที่จะให้บังเกิดผลในการเรียนรู้ที่ดีแก่ผู้เรียน พระพุทธเจ้าทรงมีหลักการสอนด้วยการยกย้ายถ้อยคำสำนวนถึงแก่รูปแบบด้วยกันเรียกว่า “นวังคสัตถุศาสน์” (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), 2532, 261-262)

1. สุตตะ สอนให้เข้าใจด้วยการฟัง
2. เคยยะ สอนด้วยร้อยแก้วก่อนแล้วแทรกด้วยบทกวีภายหลัง
3. เวยยาकरणะ สอนเป็นร้อยแก้วล้วนหรือบรรยายล้วน
4. คาถา สอนเป็นกวีล้วน
5. อุทาน สอนด้วยการเปล่งวาจาเป็นคติ
6. อิติวุตตกะ สอนโดยอ้างอิงคำพูดที่เคยกล่าวมาแล้ว

7. ซาดก สอนโดยการเล่านิทานประกอบหลักธรรม
8. อัฟกุตธรรม สอนเรื่องที่น่าแปลก น่าอัศจรรย์
9. เวลเทลละ สอนเรื่องที่ใช้สติปัญญาชั้นสูงในการขบคิด

10. หลักธรรมเกี่ยวกับการเรียนรู้

ในด้านเนื้อหาการสอนนั้น พุทธศาสนาเน้นไตรสิกขาเป็นหลักสำคัญในการศึกษา ไม่ว่าจะศึกษาในด้านใดๆ ก็ตามจะต้องยึด ศีล สมาธิ ปัญญา เป็นหลักเสมอ กล่าวคือ **ศีล** หมายถึง การพัฒนาผู้เรียนให้มีพฤติกรรมที่ถูกต้องดีงาม รู้จักควรไม่ควร ประพฤติปฏิบัติเหมาะสมในกิจการงานของตนเอง **สมาธิ** หมายถึง การพัฒนาให้ผู้เรียนมีสภาพจิตใจที่เข้มแข็ง สงบระงับเป็นอารมณ์เดียว คือความใส่ใจในสิ่งที่กำลังศึกษา **ปัญญา** หมายถึง การพัฒนาให้เกิดการหยั่งรู้ หรือญาณทัศนะที่แจ่มแจ้ง

ความรู้หรือปัญญาในทางพระพุทธศาสนาแบ่งเป็น 3 ประเภท (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), 2532, น. 45)

1. สุตมยปัญญา คือ ความรู้ที่ได้ยินได้ฟัง หรืออ่านจากตำรา หรือมีคนสั่งสอนให้ซึ่งเป็นความรู้ขั้นต่ำสุด

2. จินตามยปัญญา คือ ความรู้ที่เกิดขึ้นจากเหตุผลของตนเอง เมื่อได้ยินหรือได้อ่านหรือมีคนสั่งสอนก็ดี หรือได้พบได้เห็นเรื่องอะไรต่าง ๆ ด้วยตนเองก็ดี แล้วนำมาพิจารณาด้วยเหตุผลของตนเองตามลำดับจนเชื่อแน่ว่าเป็นเรื่องจริงแล้วจัดเป็นความรู้ที่แน่นแฟ้นกว่าความรู้ขั้นแรก

3. กวานามยปัญญา คือ ความรู้ที่เกิดขึ้นจากการปฏิบัติภาวนาด้วยตนเอง เพื่อให้ความรู้เกิดขึ้นในตัวของตัวเองอย่างแจ่มชัด ไม่ใช่เห็นด้วยตาหรือประสาทต่าง ๆ และไม่ใช้รู้ด้วยเหตุผลแต่รู้ด้วยญาณ

อย่างไรก็ดี ในการศึกษาเพื่อที่จะให้เกิดความรู้ขึ้น ความสำคัญยังขึ้นอยู่กับผู้เรียนอีกด้วย คือ เรียนจะต้องมีความศรัทธาและสนใจในสิ่งที่ศึกษาเสียก่อน เป็นเบื้องต้น (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), 2532, น. 47) นอกจากนี้จะต้องมีองค์ประกอบสำคัญอีกสองประการคือ ต้องเสวนากับสัปบุรุษหรือกัลยาณมิตร ซึ่งจะช่วยแนะนำสั่งสอนความรู้ให้ประการหนึ่ง และต้องมีโยนิโสมนสิการ คือ การใคร่ครวญไตร่ตรองอย่างรอบคอบด้วยตนเองอีกประการหนึ่งด้วย (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), 2532, น. 49)

การมีโยนิโสมนสิการ ก็คือ การรู้จักใช้ความคิดพิจารณาไตร่ตรองสิ่งต่างๆ อย่างสุขุมรอบคอบด้วยตนเอง ก่อนจะปลงใจเชื่อตนเอง การพิจารณาไตร่ตรองดังที่ว่านี้จะต้องมีศรัทธาและปัญญากำกับอยู่ด้วยอย่างพอเหมาะสมกัน

อนึ่งเพื่อที่จะทำให้การเรียนรู้เกิดขึ้นได้โดยสมบูรณ์ผู้เรียนก็ต้องมีหลักปฏิบัติที่สำคัญ 5 ประการ (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), 2532, 51)

1. สุตา (การฟัง) หมายถึง การรับเอาหรือรับรู้ข้อเท็จจริงต่าง ๆ จากแหล่งความรู้
2. ธตา (ทรงจำไว้) หมายถึงเมื่อได้ยินได้ฟังแล้วต้องพยายามจดจำไว้ในใจ
3. วจสา ปริจิตา (ท่องจำได้ด้วยปาก) หมายถึงเมื่อจำได้ด้วยใจแล้วต้องท่องบ่นจนสามารถว่าด้วยปากเปล่าได้
4. มนสาอนุpekchita (การเพ่งด้วยใจ) หมายถึง การพิจารณาใคร่ครวญความรู้ที่จำไว้ได้นั้นอยู่เสมอ
5. ทิฏฐิยา สุปุฏฐิตา (การแทงตลอดด้วยทิวฐิ) หมายถึง การรู้เห็นความเป็นจริงของความรู้ที่จดจำไว้ได้นั้น อย่างแจ่มแจ้งชัดเจนกว้างขวางยิ่งขึ้น

11. งานการศึกษาที่เกี่ยวข้องกับพุทธวิธีในการสอน

ในสมัยพุทธกาล หลักการสอนตามพุทธวิธีมุ่งสอนตามระดับสติปัญญา และตามภูมิหลังของผู้เรียน ฉะนั้นจึงนิยมที่จะสอนนอกระบบชั้นเรียน เป็นการสอนเฉพาะตัวรายบุคคลมากกว่าจะสอนเป็นหมู่คณะ (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), 2532, 9) ด้วยเหตุนี้เราจึงพบตัวอย่างการสอนของพระพุทธเจ้าที่ประทานแก่ผู้เรียนเป็นรายบุคคลมากมายในพระไตรปิฎก (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), 2532, 13) ซึ่งจะพบว่าวิธีสอนเฉพาะรายบุคคลที่ปรากฏอยู่นั้น พร้อมทั้งจะหยิบยกมาใช้ในโรงเรียนได้อย่างเหมาะสมเสมอ (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), 2532, 17)

เนื่องจากเทคนิควิธีสอนที่ พระพุทธเจ้าทรงใช้เป็น การสอนเฉพาะรายบุคคลเป็นส่วนใหญ่ และทรงเลือกใช้ตามความเหมาะสมแก่ผู้เรียนเป็นราย ๆ ไป ฉะนั้น เทคนิควิธีสอนของพระพุทธเจ้าจึงมีอยู่หลายวิธีด้วยกัน ซึ่งพระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต) ได้จำแนกพุทธวิธีการสอนดังนี้ (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), 2532, 21)

1. ทรงสอนโดยทำตัวอย่างให้ดู
2. ทรงสอนโดยใช้อุปกรณ์การสอน
3. ทรงสอนโดยใช้วาจาykkย้ายถ้อยคำสำนวน
4. ทรงสอนโดยใช้วิธีซักถาม

11. บทสรุปและข้อเสนอแนะ

การบูรณาการการจัดการเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนา สามารถศึกษาจากการจัดสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนา โดยจำแนกออกเป็น 3 ลักษณะ ได้แก่ การนำผลการวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการเรียนรู้ การจัดกิจกรรม การใช้สื่อ ตลอดจน

การวัดและประเมินผล มาใช้ในการพัฒนาคุณภาพการเรียนการสอนของครู แล้วนำกระบวนการวิจัยมาใช้ในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ เพื่อการฝึกให้ผู้เรียนสามารถใช้กระบวนการวิจัยเพื่อให้เกิดการเรียนรู้ และสามารถนำกระบวนการวิจัยไปใช้เป็นส่วนหนึ่งในชีวิตประจำวัน และท้ายที่สุดต้องมีการวิจัยในชั้นเรียน หรือการวิจัยเพื่อพัฒนาการเรียนรู้

การศึกษาจากตัวอย่างรูปแบบการจัดการเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนา ตามแนวพุทธวิธีสามารถแบ่งเป็น 4 วิธี ได้แก่ 1) วิธีสอนแบบสากัจฉาหรือสนทนา 2) วิธีสอนแบบบรรยาย 3) วิธีสอนแบบตอบปัญหา 4) วิธีสอนแบบวางกฎ และลักษณะตัวอย่างจะมีการพิจารณาหลักธรรมเกี่ยวกับคำสอน โดยแบ่งตามระดับภูมิปัญญาของผู้เรียน สำหรับหลักธรรมเกี่ยวกับการเรียนรู้ จะใช้หลักธรรมไตรสิกขาเป็นแกนกลางการศึกษาและมีหลักธรรมที่ว่าด้วยโยนิโสมนสิการเป็นตัวเชื่อมวางกรอบแนวการปฏิบัติให้บรรลุถึงการศึกษาให้สำเร็จ และท้ายที่สุดคืองานการศึกษาที่เกี่ยวกับพุทธวิธีในการสอน ให้ตามความเหมาะสมเป็นราย ๆ ด้วยเทคนิคอันหลากหลายวิธีของพระพุทธเจ้า

เอกสารอ้างอิง

กรมวิชาการ, กระทรวงศึกษาธิการ. (2545). *การจัดสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนา กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2545*. กรุงเทพฯ: ครูสภา.

- กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ. (2514). *หนังสือสาระการเรียนรู้พื้นฐาน พระพุทธศาสนาชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1*. กรุงเทพฯ: ครูสภา.
- กระทรวงศึกษาธิการ. (2514). *คุณลักษณะพิเศษแห่งพระพุทธศาสนา*. กรุงเทพฯ: ครูสภา.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). (2551). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์: ฉบับประมวลธรรม*. กรุงเทพฯ: บริษัท เอส อาร์ พรินติ้ง แมส โปรดักส์ จำกัด.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). (2532). *พุทธวิธีในการสอน*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ สหธรรมิก จำกัด.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). (2543). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม*. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎก ฉบับภาษาไทย*. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- วิทย์ วิศทเวทย์ และเสฐียรพงษ์ วรรณปก. (2514). *หนังสือสาระการเรียนรู้พื้นฐาน กลุ่มสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม พระพุทธศาสนาชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ตามหลักสูตรชั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544*. กรุงเทพฯ: อักษรเจริญทัศน์.
- สุรพงษ์ จันลิ้ม. (2514). *หนังสืออ่านเพิ่มเติมสังคมศึกษา พระพุทธศาสนา ระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย เล่ม 3*. กรุงเทพฯ: ศูนย์ส่งเสริมวิชาการ.
- สุมน อมรวิวัฒน์. (2516). *ระบบการสอนศีลธรรมตามแนวพุทธวิธี*. กรุงเทพฯ: คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุรพงษ์ จันลิ้ม. (2547). *ศึกษาวิเคราะห์คุณธรรมจากชาดก ตามที่ปรากฏในสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนา การศึกษาตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน ระดับมัธยมศึกษา พุทธศักราช 2544*. (วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย).

อภิชา ภาอารยพัฒน์. (2542). ประวัติศาสตร์อียิปต์โบราณ: งานสถาปัตยกรรม และการก่อสร้าง วิหารพระนางแฮตเชปซุต. กรุงเทพฯ: ภาควิชาเทคนิค สถาปัตยกรรม คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร.